

A VISSZAFOGLALT BARANYAI HÁROMSZÖG FŐBB OKTATÁSI KÉRDÉSEI

Fókuszban az oktatásszervezés problémái
a mohácsi gimnáziumban

Mohr Szilárd

Összefoglaló:

A második világháborút megelőző és Magyarország háborús részvételét megelőző időszak területi gyarapodásával az ország lélekszáma is megnőtt. Ez azt is jelentette, hogy sok tanuló kapcsolódott be a magyar oktatási rendszerbe. Olyanok is, akik így iskoláikat egy másik ország oktatási rendszerében végezték, de szerettek volna továbbtanulni. Így történt ez a Délvidék visszafoglalása után is, ezzel együtt a baranyai háromszögben is. Jugoszlávia és Magyarország oktatási rendszerének hasonlóságai lehetővé tették a két különböző oktatási rendszeren történő gondtalan átlépést. Viszont számos különbség volt a tantárgyakban, különösképp a „nemzeti tantárgyak” esetében. A továbbtanulás vagy iskola-váltás viszont mégsem volt megoldhatatlan. A revízió előtti anyaországi iskolákban is tanulhattak a diákok, ehhez viszont egy különbozeti vizsgára volt szükség.

Kulcsszavak: második világháború, Baranyai háromszög, oktatási rendszer, Jugoszlávia, továbbtanulás

Abstract:

Before the Second World War the area, as well as the population of Hungary, were both increased by the territorial revisions.

This also meant that many students joined the Hungarian education system. Some of them had already completed their studies in another country, but they wanted to learn more. This happened in Délvidék after the recapture and also in “Baranyai háromszög”. The Education systems of Yugoslavia and Hungary were similar and this allowed for an easier conversion between the two different systems. However there were several differences between subjects like history and geography as both of them were important “national subjects”. Despite all of this, further education in a Hungarian school was possible. The students could learn in pre-revision mainland schools, though they had to take a differential exam.

Keywords: Second World War, education system, “Baranyai háromszög”, revision, differential exam

Bevezetés

Azzal, hogy Magyarország 1938-at követően több lépésben több területet is visszacapott, számos kihívás jelent meg. A területeken újjá kellett szervezni az életet, amelybe beletartozik a visszacsatolt és visszafoglalt területek oktatási rendszerének újjászervezése is. Így történt ez például Erdélyben is, ahol tankerületeket szerveztek, megszervezték a magyar oktatást, különös hangsúlyt fektetve például nagyszámú tanerő térségbe csoportosítására, a szórványmagyarság megerősítésére.¹ Ugyanez a szervezési munka megkezdődött a Délvidék visszafoglalása után is, viszont munkám fókuszába nem ezt a kérdést helyeztem, hanem a visszafoglalt területeken élő diákok gimnáziumi továbbtanulási esélyeit, lehetőségeit, különös tekintettel a visszafoglalt Baranyai háromszögben élő diákokra, akik számára a legkézenfekvőbb továbbtanulási lehetőséget az 1941-et megelőzően is anyaországának számító Mohácsi Városi Gimnázium jelentette.

Jelen tanulmányban azt az oktatásszervezési kérdést szeretném megvizsgálni, elsősorban a levéltári kutatómunkám során feltárt források vizsgálatával, hogy az 1941-ben visszafoglalt Baranyai háromszögben az imént felvetett kérdés miként alakult. Magát a folyamatot először általánosabban kívánom megvizsgálni, a témához kapcsolódó szakirodalmak segítségével bemutatni azt, hogy milyen nehézségeket jelenthetett a jugoszláviai és a magyarországi oktatási rendszerek közötti átlépés a tanulóknak. Ezt követően pedig az eddigi eredmények alapján azt ismertetem, hogy a kialakult helyzetre miként reflektált a magyarországi kormányzat, a tanügyigazgatás s főként maguk az oktatás szereplői. Mivel, disszertációmhöz kapcsolódva, átfogóbban a Baranya megyei középszintű iskolákat vizsgálom a második világháború idején, figyelmem középpontjába a Mohácsi Városi Gimnázium került, amely tehetségmentő intézményként kifejezetten a Baranyához visszacsatolt vidéki népesség tehetséges diákjaira figyelt. Emiatt a tanulmány második felében vizsgálatom fókuszában a gimnázium, annak működése és az ide felvételiző diákok állnak. Hogyan segítette az iskola átfogóbb megoldással a visszacsatolt terület magyar diákjainak gimnáziumi felvételijét vagy egyedi segítségnyújtással egy-egy tanuló iskolába való bekerülését. Ezekből, köztük egy viszonylag jól dokumentált eset részletesebb megvizsgálása révén, az információk töredezettsége ellenére fogalmat alkothatunk arról, hogy a visszacsatolt területek magyar lakosságának milyen lehetőségei voltak az anyaországi intézményekbe való bekerülésre.

¹ Simon Zsuzsanna (1995): Erdély köz- és szakigazgatása a második bécsi döntés után. In: *Regio – Kisebbség, politika, társadalom*, VI. évf. 4. sz. 60–82. <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00023/pdf/03.pdf> (letöltés dátuma: 2020. 04. 15.).

A visszafoglalás

1941 tavaszán Jugoszláviában egy németellenes fordulat következett be, amelynek köszönhetően Németország elhatározta, hogy lerohanja az országot. Ebben a hadműveletben pedig komoly szerepet szánt Olaszországnak, Bulgáriának és Magyarországnak is. Bár a magyar részvétel többek között az 1940 decemberében kötött „örök barátsági” szerződés miatt nem tűnt magától értetődőnek, a mintegy félmillió magyar lakta területek visszacsatolásának lehetősége olyan komoly politikai befolyásoló tényező volt, melynek köszönhetően 1941. április 11-én a magyar csapatok átlépték a határt. A hadművelet eredményeként az ország visszafoglalta Bácskát, a Baranyai háromszöget, továbbá Muraközt. Ez a területi gyarapodás összesen bő egymillió népesítő növekedéssel járt, melynek körülbelül egyharmada volt magyar nemzetiségű.²

A visszafoglalt területeken néhány hónapig katonai közigazgatás volt érvényben, majd 1941. augusztus 16-ától bevezették a polgári közigazgatást, így a visszafoglalt Baranyai háromszög és részben Baranya első világháború előtti közigazgatási rendjét is megváltoztatták. A visszafoglalt terület nagy részén létrehozták a Dárdai járást, míg a Trianon utáni Baranyavári járást Villányi járássá keresztelték, és hozzácsatolták Baranyabán, Baranyaszentistván, Baranyavár, Benge, Lőcs és Pélmonostor községeket. Ezenkívül a Mohácsi járás is gazdagodott Baranyakisfalud, Dályok, Darázs, Hercegmárok, Izsép és Nagybodolya, valamint a Siklósi járás Petárda, Torjánc és Újbezdán községekkel.³

Ez azt is jelentette, hogy Baranya megye nemcsak a nevezett területekkel gazdagodott, hanem mintegy ötvenezer emberrel. Mintegy 36%-uk volt magyar nemzetiségű (kb. 18 000 fő), körülbelül ugyanennyi délszláv (kb. 17 000 fő) és valamivel kevesebb német (kb. 14 000 fő).⁴

² Romsics Ignác (2010): *Magyarország története a XX. században*. Osiris, Budapest. 166–167.

³ 14.125/alisp. 1941. sz. körrendelet. Érdekesség, hogy sem a rendeletek, sem a KSH népszámlálási adatai nem említik Főherceglakot, pedig a település egy uradalmi központ volt, 1920 előtt Ivándárda része. 1920 után viszont az uradalmi központot a hozzá tartozó uradalmi pusztákkal együtt elszakították, melyek mintegy 3700 holdat jelentettek, így Főherceglak önálló település lett. Suba János (é. n.): Magyarország trianoni határainak kitűzése. In: *Rubiconline*. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/magyarország_trianoni_hatarainak_kituzese/ (letöltés dátuma: 2020. 04. 04.). Ez azért is különleges, mert, mint azt később látni fogjuk, a település a korszakban több szálon is kapcsolódott az általam vizsgált mohácsi gimnáziumhoz.

⁴ Gyémánt Richárd – Drodzík Zsuzsa (2004): A horvátországi magyarság területi és társadalomstatisztikai sajátosságai. In: *Területi Statisztika*, VII. évf. 4. sz. 361–380. 367. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/terstat/2004/04/wgyemant.pdf> (letöltés dátuma: 2020. 04. 13.).

1. térkép. Baranya vármegye járásai 1941 augusztusát követően

Forrás: Saját szerkesztés

A visszafoglalt településeken 1941-ben közel 12 000 diák tanult a teljes közoktatást figyelembe véve,⁵ közülük 8965 fő (a visszafoglalt népesség mintegy 17%-a) volt abban az életkorban, hogy a továbbtanulásban érintetté válhatott.⁶

A félmillió magyarországi diák visszatérte azt is jelentette, hogy ezeken a területeken igen jelentős létszámú magyar tanuló is visszakerült az országba, akiknek az oktatását valamilyen módon meg kellett oldani. Azoknak a (magyar) diákoknak, akik az 1941-es visszafoglalás után (pl. 1941/42-es tanév) kezdték meg tanulmányaikat, viszonylag egyszerű volt a helyzetük. Ugyanakkor legnagyobb létszámban azok a diákok voltak, akik a területi átrendeződés miatt egy új oktatási rendszerbe kerültek be ilyen jellegű váltás nélkül. A jugoszláv oktatási rendszer egyrészt hasonlított a

⁵ A KSH kategóriaképzésének megfelelően a teljes közoktatásban érintett népességen a 6–19 éves kor közöttieket kell érteni, míg a továbbtanulás szempontjából érintett népesség kapcsán a 10–19 éveseket.

⁶ Központi Statisztikai Hivatal (1947): *Az 1941. évi népszámlálás: Demográfiai adatok községek szerint*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest. 14–25. https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1941_demogr_adatok_kozsegek/?pg=0&clayout=s (letöltés dátuma: 2020. 04. 04.).

magyar oktatási rendszerre, másrészt viszont különbözött is tőle, amelyek ezt az átlépést vagy megkönnyítették, vagy épp megnehezítették.⁷

A magyar és jugoszláv oktatási rendszer hasonlóságai és különbségei

Az oktatáspolitikai és az intézményi struktúra

A jugoszláviai, illetve eleinte szerb–horvát–szlovén oktatási rendszer komoly nehézségekkel küzdött. A magyar oktatási rendszerrel ellentétben az új államnak nem volt erősen megszervezett oktatási rendszere. Ennek több oka is volt. Az egyik a délszláv állam rendkívül heterogenitása. Egyes térségekben egészen a 13–14. századig nyúlt vissza a valamilyen szintű oktatás hagyománya, míg máshol gyakorlatilag csak a 19. században megszervezték meg az első iskolákat.⁸ Végül a létrejövő új állam egy nagyon különböző iskolahálózatot örökölt meg. Ez nem csak azt jelentette, hogy eltérő volt például az iskolahálózat sűrűsége (pl. a Vajdaságban vagy Dalmáciában 1200–1300 főre jutott egy iskola, míg Koszovóban a 4000 főt is meghaladta ez a szám).⁹ Azt is eredményezte, hogy az iskoláztatásnak különböző hagyományai voltak. Ennek megoldására két elképzelés volt jelen a szerb–horvát–szlovén állam oktatáspolitikájában. Az egyik az ún. unitarista elképzelés, amely szerint a teljesen egységes állam megteremtéséhez le kell bontani a kulturális határokat is. Ez egy uniformizált, egységesített iskolarendszer segítségével válhatott lehetségessé. A másik elképzelés viszont a rugalmasságot és az egyes területek eltérő hagyományaihoz való igazodást támogatta. A szerb pártok zöme az előbbit, míg a horvát és szlovén pártok inkább az utóbbit támogatták. Az 1920-as években nem sikerült eldönteni, hogy mely irányzatot kövesse az új állam. Ennek feltehetően köze volt ahhoz, hogy ebben az évtizedben az oktatáspolitikai súlya csekély volt. Ezt mutatja, hogy például az első országos oktatási programot csak 1927-ben fogadták el. De beszédes az is, hogy 1918 és 1929 között a szerb–horvát–szlovén állam 24 kormányának 10 oktatási minisztere volt, akik 27-szer váltották egymást. Igaz, ebben nagyon jelentős változás az 1930-as években sem volt, mikor 11 politikus állt a tárca élén.¹⁰ Viszont végül az 1920-as évek végére a centralizációs intézkedések nyertek teret, melyben feltehetően szerepe volt Sándor

⁷ Bíró László (2003): Oktatáspolitikai és regionális különbségek egy 1918-ban létrejött államban. In: *Világtörténet*, XXV. évf. 2. sz. 3–35. 17.

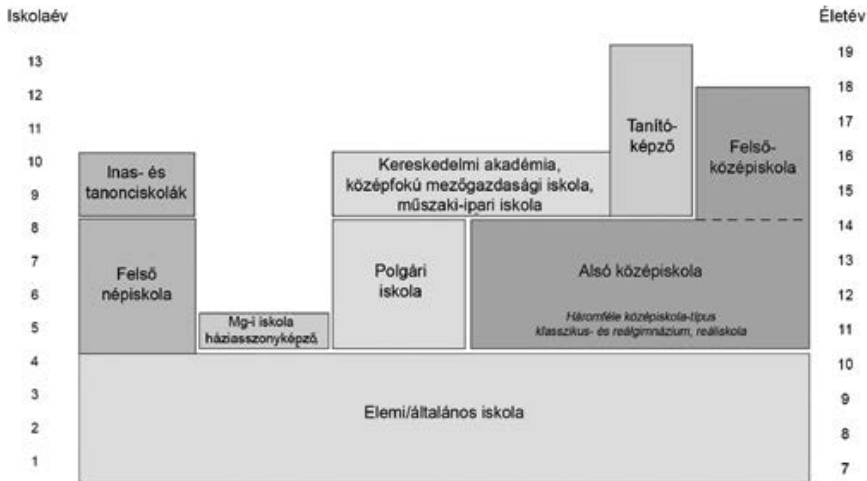
⁸ Uo. 3–4.

⁹ Uo. 10.

¹⁰ Uo. 11–12.

királynak (1929–1934), aki a nemzeti egység megteremtésének kulcsát az oktatástól remélte. Trónra kerülését követően fogadták el elsőként a középiskolai törvényt (1929. augusztus 31.), a népiskolai törvényt (1929. december 5.), valamint az egyetemi törvényt (1930. június 28.). Ezek a törvények Jugoszlávia-szerte egységesítették az oktatási rendszert,¹¹ amely a Horvát Bánság 1939-es létrejöttéig tartott, és amely ideológiai változásokat eredményezett.¹² Az egységesítésnek köszönhetően viszont a területi különbségek megszűntek, és a következő intézményi struktúra jött létre: Az iskolai képzés 7 évesen kezdődött, az elemi oktatásban részeseülő diákok 10-11 éves korukban különböző utat választhattak: mehetek például különösebb végzettséget nem adó mezőgazdasági iskolába, a leányok háziasszonyképzőbe. Jelentkezhetek polgári iskolába, vagy beiratkozhattak alsó középiskolába. Jugoszláviában nem jött létre ebben az időszakban egységes gimnázium, így klasszikus vagy reálgimnáziumba, illetve reálistiskolába iratkozhattak be a tanulók.¹³

1. ábra. A jugoszláv iskolák rendszere közoktatási szinten a két világháború között

Forrás: Saját szerkesztés

A magyarországi oktatási hálózat viszont egységes volt, valamint abban is jelentős különbség mutatkozott a szerb–horvát–szlovén államhoz képest, hogy az oktatáspolitikai egészen más helyzetben volt a korszakban. Jól mutatja a két ország oktatáspolitikája közti különbséget, hogy mind az 1920-as évek, mind az 1930-as évek legjelentősebb oktatáspolitikai döntései csupán egy-egy személy nevéhez kötődnek. Hasonlóság

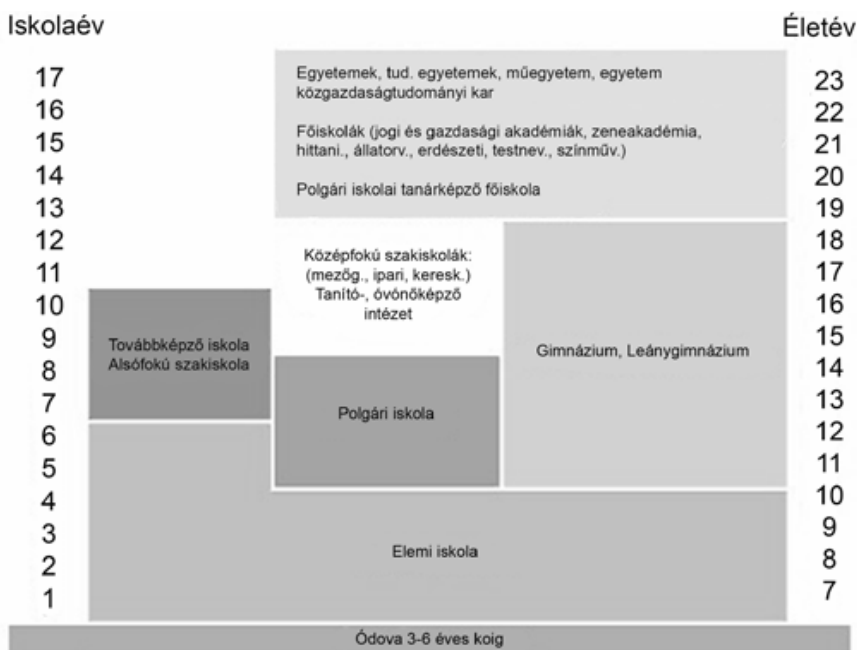
¹¹ Uo. 15–17.

¹² Uo. 20.

¹³ Uo. 17.

ugyanakkor, hogy magyar területen is egy erős centralizációs folyamat kezdődött. Ennek célja a nemzetté nevelés volt. Igaz, ez nem jelentett például intézménystrukturális változást (leszámítva talán az egységes gimnázium megteremtését). Alapvetően a korszakban mindvégig a hagyományokon alapuló oktatási struktúra volt a jellemző: 6 éves kor fölött kezdődő népiskolai oktatás, amely jellemzően 4 osztályos volt. Ezt követően kerülhettek a gyermekek 10 éves kortól gimnáziumba vagy polgári iskolába. A gimnázium 10–18 éves korig tartó intézmény volt, melynek érettségivel történő befejezése feljogosított a felsőfokú tanulmányok megkezdésére. Másik lehetőséget a polgári iskolában történő továbbtanulás jelentette, melyből a középfokú szakiskolákba és a tanítói képzésbe lehetett bekapcsolódni.¹⁴

2. ábra. A magyar iskolák rendszere 1935-ben¹⁵

Forrás: lásd: 14. lábjegyzet

¹⁴ Pukánszky Béla – Németh András (1996): *Neveléstörténet*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. <http://www.mek.oszk.hu/01800/01893/html/index.html> (letöltés dátuma: 2020. 01. 11.).

¹⁵ Pukánszky – Németh: i. m.

Jugoszlávizmus és hazafias nevelés

Ahogy már arról szó volt, Sándor király koronázását követően felerősödött az unitarizmus. A meggyilkolása után viszont a különböző nemzetiségek már a nagyszerb törekvéseket látták az egységesítésben. Ez felszínre hozta a politikai és gazdasági problémákat is. Emiatt a kormányzat fokozta a befolyását az oktatáson, megpróbált minden más szereplőt kiszorítani, és a nevelésben minél jobban megerősíteni a jugoszlávizmust. Ennek eszközeként például a jugoszláviai oktatási rendszerben is voltak a hazai gyakorlathoz hasonlóan ún. nemzeti tantárgyak: a nemzeti nyelv, a földrajz, illetve a történelem. Ezek szerepe a nemzettudat megerősítése, valamint az egységes jugoszláv mítosz megteremtése volt. Ennek megfelelően például a különböző tankönyvek a középkori történelem bemutatása során a korabeli délszláv államokat jugoszláv államokként ismertették, illetve létrehoztak egy jugoszláv panteont. Túlnyomó részük szerb történelmi szereplő volt (pl. Szent Száva, Lázár fejedelem, Karadjordje stb.). De hasonló példa, hogy földrajzórán olyan földrajzi tagolást tanítottak a gyermekeknek (pl. a folyók vonalát követve), amellyel elkendőzték az állam heterogenitását.¹⁶

Ez a folyamat részben hasonló ahhoz, ami idehaza is megvalósult. A nemzeti nevelés, különösen az 1930-as évekre, olyan formát öltött, amelyből bizonyos csoportok kiszorításra kerültek. Ez viszont idehaza főként társadalmi csoportokra vonatkozott, de nem volt mentes etnikai (beleértve a zsidóságot is) csoportok ellen irányuló elképzelésektől sem. Ez a nemzeti nevelés pedig közvetlenül megjelent az oktatásban, például a kimondottan nevelési céllal létrehozott osztályfőnöki órában.¹⁷ De más tantárgyak is célul tűzték ki a nemzeti nevelést, követve a korábbi évtizedben is betöltött funkcióikat. A történelem tantárgy tanítása során túlsúlyba került a magyar történelem oktatása,¹⁸ valamint kiemelték olyan történelmi alakokat, akiket alkalmasnak tartottak a nagyhatalmi mentalitás kialakítására.¹⁹ A földrajzoktatásban szintén nagyobb volt a súlya a nemzeti földrajznak: viszont a cél itt épp az volt, hogy a történelmi Magyarország földrajzi határainak keressenek akár gyakorlati jelentőséget.²⁰

¹⁶ Bíró: i. m. 18–19.

¹⁷ Nagy Péter Tibor (1992): *A magyar oktatás második államosítása*. Educatio, Budapest. 124–125.

¹⁸ Nagy: i. m. 133.

¹⁹ Uo. 130.

²⁰ Uo. 134–135.

Nemzetiségi oktatás

A nemzetiségi tanulók számára volt lehetőség nemzetiségi oktatásban részt venni, viszont csak korlátozott mértékben. Már 1918-tól kezdve törekedett arra a létrejövő állam, hogy visszaszorítsa a magyar nyelvű oktatást. Első intézkedésként a magyar nyelvű oktatást megszüntették azokban az iskolákban, ahol a magyarok kisebbségben voltak. 1919-ben pedig a magyar középiskolák visszaszorítását tervezték. Végül is e folyamat eredményeként megszüntettek minden nem délszláv nyelvű reálisiskolát, ahol volt hasonló szerb iskola, szinte valamennyi magyar nyelvű szakiskolát, valamint a zombori és újvidéki gimnáziumok felsőbb osztályaiban is megszűnt a magyar nyelvű oktatás.²¹ A középfokú intézmények leépítése mellett népiskolai szinten is ellehetetlenítették a nemzetiségi oktatást. A békeszerződések és az 1921-ben elfogadott vidovdáni alkotmány értelmében bár biztosítani kellett a törvényeknek megfelelő nemzetiségi oktatást, az ezt szabályzó törvény csak 1929-ben született meg.²² Ez az anyanyelvű oktatásra csak az első négy elemi osztályban biztosított lehetőséget, ezt követően pedig már csak az anyanyelv és a hittan tantárgyak tanulására volt lehetőség anyanyelven.²³ Ez persze érdeemben nem javította a nemzetiségi tanulók valódi anyanyelvi tanulási lehetőségeit. Egyfelől nem állt rendelkezésre megfelelő tanerő és intézmény a nemzetiségi oktatáshoz. Hiába nyílt például Belgrádban egy magyar nyelvű tanítóképző, tanítóból nagy volt a hiány, ráadásul csupán 13 tanító végzett itt összesen.²⁴ Vagyis tömeges nemzetiségi népiskola-alapításra nem kerülhetett sor. Ezzel együtt az intézmények létrejöttét is igyekeztek megnehezíteni, például kisebbségi osztály indításához harminc főre volt szükség.²⁵ Másfelől nem voltak nemzetiségi tankönyvek, csak a tankönyvek lefordítására került sor. Harmadrészt sok nemzetiségi tanulónak nem is volt lehetősége részt venni kisebbségi oktatásban (ezzel az anyanyelvi készségük fejlődését is hátráltatták, mely a magyar oktatási rendszerben értelemszerűen nehézséget jelenthetett), mert igyekeztek minél jobban akadályozni a nemzetiségi oktatást. Ilyen akadályozó tényező volt például a névelemzés: ha szláv hangzású neve volt egy ma-

²¹ Dévavári Zoltán (2018): Oktatáspolitikai a Délvidéken – a magyar iskolarendszer leépítése és felszámolása az impériumváltás első szakaszában (1918-1925). In: *Történelemtanítás*, LIII. évf. 3–4. sz. <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2018/11/devavari-zoltan-oktataspolitika-a-delvideken-a-magyar-iskolarendszer-leepitese-es-felszamolasa-az-imperiumvaltas-elso-szakaszaban-1918-1925-09-03-10/> (letöltés dátuma: 2020. 06. 19.).

²² Horváth Mátyás (1997): A Jugoszláviai magyar iskolák fejlődéstörténeti vázlata a két világháború között. In: *Magyar Pedagógia*, XCVII. évf. 3–4. sz. 319–326. 321–322.

²³ Horváth: i. m. 325.

²⁴ Uo. 323–324.

²⁵ Bíró: i. m. 25.

gyar tanulónak, már jugoszlávnak tekintették, így be sem iratkozhatott kisebbségi magyar iskolába.²⁶ Nem könnyítette meg az sem a nemzeti-ségi gyermekek helyzetét, ha vegyes családban születtek, hiszen az 1925-ös nemzetiségi törvény értelmében ilyenkor már délszláv nemzetiségűnek számítottak, és nem járhattak nemzetiségi iskolákba.²⁷ Korabeli sajtóforrások szerint a névelemzés bevezetése miatt a magyar tanulók mintegy 2/3-a lett kizárva a nemzetiségi oktatásból.²⁸

A nemzetiségi oktatáshoz való viszonyulásban hasonlított a magyar gyakorlat a délszláv állam oktatási rendszerében látottakhoz. 1923-ban elfogadták az ún. ABC-rendszert, amely akár teljesen anyanyelvi oktatást is lehetővé tett. Ugyanakkor egy látszólag demokratikus intézkedés segítségével (a szülőknek kellett dönteniük az iskola típusáról, akiket viszont befolyásolt a település vezetése) sikerült ellehetetleníteni a nemzetiségi oktatás ügyét. Hasonlóság az is, hogy a személyi állományt sem biztosították a nemzetiségi oktatáshoz, hiszen állami nemzetiségi tanítóképző például nem működött az országban. Ami a délszláv nemzetiségi népiskolákat illeti, azokból csak 44 működött.²⁹ A délvidéki területek visszafoglalását követően pedig megkezdődött a délszláv iskolák visszaszorítása. Népiskolai szinten szinte kizárólag magyar nyelvű oktatás folyt, holott a tanulóknak csak alig fele volt magyar anyanyelvű, ahol pedig folyt is nemzetiségi oktatás, ott legfeljebb nemzetiségi tagozat indult, igaz, 1943-tól belügyminisztériumi nyomásra ebben némi változás volt tapasztalható. A középfokú oktatás szintjén még ennél is jobban visszaszorították a délszláv, illetve elsősorban szerb nyelvű oktatást. Csupán Újvidéken működött egy szerb nyelvű gimnázium, illetve szerb tannyelvű osztály egy-egy újvidéki fiú és leány polgári iskolában.³⁰

Konklúzió

A két oktatási rendszer számos hasonlóságot mutat. Ezek a hasonlóságok viszont nem feltétlenül jelentik azt, hogy azok megkönnyítették a visszafoglalt területeken élő tanulók magyarországi oktatási rendszerbe történő átlépését. Ilyen hasonlóság volt például, hogy a tananyag és néhány tantárgy egyértelműen nemzetpolitikai célokat szolgált mindkét országban. Értelemszerűen mindkét ország esetében eltérő tartalom-

²⁶ Uo. 22.

²⁷ Uo. 23–24.

²⁸ Dévavári: i. m.

²⁹ Eiler Ferenc (2018): Magyarország nemzetiségpolitikája a két világháború között (1918–1938). In: *Kisebbségkutatás*, XXVII. évf. 2–3. sz. 40–67. 54–56.

³⁰ A. Sajti Enikő (2004): *Impériumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok Délvidéken 1918–1947*. Napvilág Kiadó, Budapest. 244–246.

mal. Ez a törekvés egyébként nem meglepő egyik ország részéről sem. A korszakban Európa-szerte bevett gyakorlat volt a közös kultúrát, közös nyelvet az állam és a társadalom kapcsolatának megerősítésére használni az oktatásban. Természetesen abban vannak különbségek, hogy az egyes országokban ez inkább valamilyen társadalmi konszenzust vagy épp inkább bizonyos csoportok kiszorítását jelentette. Utóbbi jellemzően a nagyobb társadalmi problémákkal küzdő országok gyakorlata volt, akik leginkább a nemzeti érdekekre próbáltak hivatkozni.³¹ Ugyanakkor oktatásszervezési szempontból ez azt jelentette, hogy az 1941 áprilisát követően új oktatási rendszerbe került tanulóknak teljesen eltért a tudástartalma. Ráadásul pont azokban a tantárgyakban, melyek ebben a politikai kontextusban centrális tárgyakként számítottak.

A két oktatási rendszer másik hasonlósága a nemzetiségi oktatás el lehetetlenítése. Bár a jogi feltételei mindkét államban megvoltak, a gyakorlatban hasonló módon, bár részben eltérő eszközökkel igyekeztek azt a határmódosításokat követően felszámolni, illetve visszaszorítani. Ez a hasonlóság szintén az oktatásszervezést nehezítette meg a terület országváltását követően. Egyfelől itt is megjelenik az eltérő tartalom, illetve ami ennél is fontosabb lehet, a nyelvismeret megléte, pontosabban annak hiánya.

A harmadik hasonlóság az oktatás szerkezetében található, és valószínűleg ez az egyetlen pont, amely megkönnyíthette a tanulók oktatási rendszereken való átlépését. Mindkét oktatási rendszer alapvetően hasonló intézményi struktúrával és életkor szerinti tagoltsággal rendelkezett. Ez megkönnyíthette a különböző képzési szintek megfeleltetését, a tanulók továbbhaladását.

A továbbtanulás kérdésének megoldása 1941-et követően

A Délvidék visszafoglalását követően az imént bemutatott problémákra a magyar kormányzat igyekezett reflektálni. Ennek megfelelően rendelkeztek arról is, hogy miként iratkozhatnak be a 10 éves, elemi iskola első négy osztályát elvégzett tanulók polgári iskolába, valamint gimnáziumba. Ezt a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 57.500/1941. V. K. M. számú, a visszafoglalt délvidéki területen működő közép-, középfokú és szakiskolák megnyitása tárgyában című rendelete szabályozta. 1. §-a szerint azok a tanulók, akik visszafoglalt területen éltek és visszafoglalt terület iskolájába akartak beiratkozni, ezt gond nélkül megtehették. Azok a tanulók viszont, akik a visszafoglalt területen éltek és jugoszláviai oktatási intézményben végezték elemi iskolájukat, csak különbözőze-

³¹ Nagy: i. m. 124.

ti magánvizsgát követően nyerhettek felvételt az 1941 előtti anyaországi iskolába.³²

A kormányzat hamarosan megszervezte a visszafoglalt területek oktatásügyi igazgatását.³³ Ez tovább segíthette az erősen centralizált oktatáspolitikai közegben például a továbbtanulási kérdések megoldását. Ezt látni is fogjuk abból, hogy a kérdéses ügyekkel kapcsolatosan a mohácsi iskolaigazgató folyamatosan kapcsolatban volt a pécsi tankerület királyi főigazgatójával.

Elsőre tehát úgy tűnik, hogy a visszafoglalt délvidéki területek diákjai viszonylag egyszerűen, csupán egy különbözeti vizsga segítségével jelentkeztek egykori anyaországi iskolába, így például a Mohácsi Városi Gimnáziumba. A konkrét esetek föltárása során azonban látni fogjuk, hogy a helyzet mégsem volt ilyen egyszerű, a diákok továbbtanulásával kapcsolatos álláspontok folyamatosan változtak.

³² A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 57.500/1941. V. K. M. rendelet, 1. §.

³³ Uo. 1–3. §.